

Maraş'tan Uruguay'a Ermeni Tehciri

Posted on 06/07/2017

Soykırımı yaşayan son Ermenilerden Anna ve Uruguay'daki 15 bine yakın diğer Ermeni, tehcir serüvenini anlattılar. Yakılan evler, karnı deşilen genç kadınlar, ardından Halep, Beyrut, Kudüs, Arjantin, Meksika ve Uruguay'da son bulan Maraşlı Ermenilerin hikayesi, romanları aratmıyor.

“O zaman Adana'da ayaklanmalar olmuştu. Kalabalık, Ermeni mahallesini yağmalamıştı. Altı yıl sonra çok daha büyük çapta olacakların habercisi gibi bir şeydi. Ama bu bile dehşetti. Yüzlerce ölü. Belki de binlerce.”

Ama buraya kadar, sadece dehşet hikayesinin başlangıcı... Elbette Maraş'tan Uruguay'a gidip orada yaşayan 10 binlerce Ermeni'nin her birinin bir başka trajik hikayesi var. Her biri bir yaşam badiresini yenmiş de gelmiş buralara. Varlığı tamamen tesadüfe dayalı insanlar her biri... Ama içlerinden biri var ki, karmaşık ve dramatik bir hikayeye sahip... 90 yaşında... İsmi Anna...

Buenos Aires, Montevideo ve Sao Polo...

Anna, 1915 Ermeni Soykırımı sırasında henüz anasının karnında. Bir yıl sonra da dünyaya geliyor. 1918 olayları, 1920'deki göçü 4 yaşında yaşamış Anna. Ve Uruguay'daki Maraş Ermenileri içerisinde, Anna dışında, o günlerin canlı şahidi neredeyse kalmamış gibi... Çoğu yolda dünyaya gelmiş, Halep'te, Beyrut'ta, Lübnan'da ya da başka bir yerde dünyaya gelmiş.

Çünkü 1915 sonrasında Maraş Ermenileri yoğunlukla Suriye ve oradan da Lübnan'a

geçiyorlar. Az bir bölümü ise Kudüs'e yerleşiyor. Çoğunluğu Marsilya ve ardından Güney Amerika'ya gidiyorlar.

Bu arada, yüzyılın başında Latin Amerika'ya, özellikle de Arjantin ve Uruguay'a Avrupa'dan yaşanan büyük göçün çıkış noktaları Marsilya limanlarıydı. Dolayısıyla Marsilya'ya gelen ilk Maraşlı Ermeni toplulukları da bu dalgayla kendilerini Buenos Aires, Sao Polo ve Montevideo limanlarında buluyorlar.

Halen Buenos Aires'te 25 bin, Montevideo'da 15 bin ve Sao Polo'da yaklaşık 5 bin Maraşlı Ermeni yaşıyor.

Tupamaro'da Maraşlı gerillalar

Ne ki aradan üç nesil geçmiş olmasına rağmen Maraşlı kimliği ile Ermeni kimliği arasında canlı bir özdeşlik yaşatılıyor. Bu çerçevede de Yurtsever Maraşlı Ermeniler Birliği Derneği'nde düzenli olarak Maraşlılar yemeği düzenleniyor. Dernek bünyesinde spor salonu, kütüphane, restoran ve sosyal servisler bulunuyor. Buna rağmen Uruguay Ermenileri Uruguay toplumuna her anlamda entegre olmuşlar. Efsanevi Tupamaro gerilla hareketi üyesi, diktatörlük döneminde uzun süre tutuklu kalmış ve şu anda Uruguay siyasi figürlerinin önde gelen isimleri de bu topluluk içerisinde bulunuyor, etkinliklere katılıyor.

Maraş Ermenilerinin Maraş'tan başlayıp Ortadoğu, Avrupa ve sonunda Latin Amerika'da sona eren katliamdan kaçış serüvenlerini canlı olarak anlatan isim ise Anna... Daha 4 yaşından itibaren başından geçen tehcir, sürgün ve ülke ülke savrulma trajedisine rağmen, "Hepimizin başında çok belalar geçmiş. Ama benim başımdan geçen belalar çok az var" diyor 90'ını devirmiş Anna...

'Bereketli doğum' diyorlar Anna için...

Ve Anna'nın doğumundan 6 ay sonra babası alınıp götürülmüş, bütün diğer Ermeni erkekleri gibi tecrit edilmiş ailesinden... "Anam bereketli doğmuş..." Bereketli doğum diyorlar Anna için ve koluna bir düğme takıyorlar. "Koyun" diyorlar bu düğmeye, "Allah'ın koyunu... Yüz koyunu vardı Allah'ın, birisini kaybetti" diyorlar ve Anna'nın hediyesi olduğunu söylüyorlar bunun...

Ve anlatıyor Anna: "Türkler bütün erkekleri sürgün ettiler. Babam gitmiş, anam orada kalmış. Xatunya Mahallesi derler Maraş'ta. Anam oradanmış. Sürgünler durmak bilmedi. Sonra bütün ahali protesto ediyorlar. Bütün Ermenilerin canları burnuna gelmiş çünkü. Diyorlardı ki Ermeniler, 'Bizim kocamızı, babamızı, kardeşimizi askere götürdünüz. Ondan önce de bütün silahları aldınız. Rahatlık gelecek dediniz. Bizi silahsız ve kimsesiz bıraktınız. Böyle mi gelecek rahatlık?' Protesto ediyorlar. Türkler de tellah çağırıp şöyle söylediler: 'Kimin askeri varsa sürgüne gitmeyecek.' Benim küçük dayım vardı. Ben de çok hastaymışım. Anam ve dayım 'bir çaputa saralım. Kız ölecek. Eğer ölürse gömelim' demişler."

'Bu gece gelip sizi öldürecekler'

Devam ediyor Anna: "1918'de büyük harp bitiyor. 20'de Maraş'ın içinde Fransızlar varmış. Sonra Fransızlar satmış orayı. Orada bir dağ vardı, Ahır Dağı. Oradaki kaleden top atıyorlar. Şimdiki gibi aklımda. Bizimkiler ekmek pişirirken, fazla duman çıkmasın diye kömürle yapıyorlardı. Pirinç pişiriyorlar. Bakıyorlar ki harp çıkacak. Erkeklerin hepsi gidiyor. Dayılarım, kardeşim, amca çocukları hepsi gidiyor. Biz 10-12 kadın evde bekliyoruz. O zaman işte bir Ermeni kadın, Türklerden birisinin konuşmasını duyuyor. 'Bu gece baskın olacak, hepsini öldüreceğiz' diye. Kadın gelip kapıyı vuruyor. Büyükanam 'kimsin nesin' diyor. Kadın 'Hadi hazırlanın. Bu gece gelip sizi öldürecekler' diyor. Hazırlanıp gidiyoruz."

Nerde öldürdüseler oraya gömüldüler

İşte o gece, bütün diğer Ermeniler gibi Anna'nın ailesi için de can pazarı başlıyor. "Ben o zaman 4.5 yaşındaydım. Mayıs ayıydı. Mallarını, yiyecek miyecek götürrebildiklerini götürüyorlar. Anam da beni arkasına alıyor. 'Eğer kurşun gelirse ikimiz beraber analı kızlı ölelim' diyor. Bizi öldüreceklerini söyleyen kadın bizi yoldan geçiriyor. Son dakikada onu öldürmesinler mi? Bizi kurtardı, kendisi canını verdi kadın. Nerde öldürseler oraya gömerlerdi. Onun için 'Hani ispatınız' diyorlar.

Nerde öldürdüseler oraya gömdüler. Derken o zaman kaçtık, sonunda Katolik bir işhanına ulaştık. Diğerine gidemedik. Çünkü kaleden top atıyorlardı. Sonra gece bazen gizli gidip malları getiriyorlardı. Orada annem bir kadın görmüş. Hamileymiş. Karnını açmışlar. Çocuk daha kıvıldıyormuş. O zaman annem biraz delirdi. Kriz geçirdi. Katolik işhanında durduk. Bir gelin yeni evlenmişti. 40 gün sonra annesinin evine gitmesi gerekirdi. Annem çok gözü açıktı. Gelini getirmek için gitti. Ama bir türlü gelmedi anam. İki gün, 3 gün gelmedi. Büyükanneme 'Gördün mü? Babamız yok. Anamı da gönderdin. Şimdi ne anamız var, ne babamız' demişim. Orada duranlar hüngür hüngür ağlamışlar. Meğerse bomba atıyorlar diye gelememiş. 5 gün sonra geldi. Daha sonra anamı bırakır mıyım?!.. Aboov. Çeşmeye giderdi, ben de eteğinden tutardım, ben de çeşmeye giderdim, anamı bir daha kaybetmemek için.

O zamanlar Fransızlar da Türkleri öldürüyor, altınlarını alıyormuş. Sonra Amerikalı biri gelmiş, aralarını bulmuşlar etmişler, 40 gün sonra harp durdu. Ermeni evlerinin hepsini boşaltmışlar. Türkler geliyor oraya, bazı Türk komşular iyiydi. Ama bazı kötüler geliyorlardı. Gelen Ermenilere neler etmişler, neler etmişler... Kızlara, çocuklara... Arkasında tahta sokarlarmış... Bayrak gibi sallarlarmış. Kazık sokarlarmış. Erkeklerin önünde tecavüz ederlermiş ve öldürürlermiş.

Bir kere de kadınlara, 'sizi kocanızın yanına götüreceğiz' demişler. Bir açık yere götürmüşler. Gaz dökmüşler. Ateşe vermişler. Etraflardan birkaç tanesini kurtarmışlar, ama

geriye kalan bütününü yakmışlar. Ölüler de ortada kalmıyor, kül olup gidiyor. Kemikleri bile bırakmıyorlar.”

Savaşın sonrası yetimhane ve sürgün

Sonra savaş bitiyor, çilesi bitmiyor fakat Ermenilerin. Anna'nın da...

“Sonra harp bitti. Bilmiyorum kaç ay geçti, bizi Maraş'ta öksüzhaneye koydular. Yalınayak. Kar yağıyor, ayaklarımız donuyor. Neyse öksüzhaneye ulaştık. İki tane vardı. Bir kızların mektebi vardı, bir erkeklerin. Orada soba vardı, sıcak olsun diye. Bize orada çay verdiler, yiyecek verdiler. Amerikalılardı o öksüzhaneyi çevirenler.”

İlk durak Beyrut kampı

“Şam'a götüreceklerdi bizi. Ama oraya götürmediler, Beyrut'ta bıraktılar. Trenle gidiyorduk. Ben yerdeydim. Anna nerdesin deyi anam. Beyrut'a gitmeden Halep'e gitmiştik. Bir kazanı bir ekmeğe satarlardı. Bir küpeyi bir ekmeğe değiştirirlermiş. Ondan sonra dayım para yollamış. Ondan sonra Beyrut'a gitmişiz. Beyrut'a ulaştık. Kamp derlerdi. Orada çadır kurdular. Çadırda 8-10 kişi yatarlardı. Yemek yok, erkek yok. Erkek kardeşim 11 yaşındadır. Ne iş tutacak? Beyrut'un pazarına gittik. Pazarda gizlice bazı malları ucundan düşürürdük, ki düşenleri, eskileri, işe yaramayan malları sandıklara atarlardı. Oradan toplardık sonra. Patlıcan, kabak toplardık.”

Yeniden Öküzhaneye...

“Sonra bakıyorlar ki çok darlık var. Beni öksüzhaneye gönderdiler. Orada dayım vardı. Birisi

Kudüs'teymiş. Ben de sanıyorum ki bizimkiler göklere gidecekler, bir daha görmeyecekler beni. Çok canım sıkılıyordu o yüzden. Orada 1 ay durdum. Bizi hastaneye koydular. Çünkü zayıftık. Dayanamıyorduk orada. Derken bir gün bir arkadaşım ile konuştuk. 'Gel kaçalım' dedik. Hazırlık için ekmeğimizi yastığın içine koyduk. Baktık ki kapı açıldı. Kapı açılıp bekçi içeri girdikten sonra fırsat bulduk, kaçtık. Gittik. Baktık ne göreyim... Kentten öksüzhaneye giderken gördüğüm köprü. Orayı tanıdım. O dakikaya kadar neredeyim bilmiyordum. Köprüyü görmeyene kadar kör gidiyor, yol gidiyor...

Köprüyü gördüm. Çok sevdim. Çünkü buldum. Çünkü o dakikaya kadar bilmiyordum nereye gidiyoruz, ne olacak. Arkadaşımın ablasının evine gittik. Köprüye yakınmış evleri. 'Ne tutuyon burada' dedi ablası. 'Bacı mektepte tatil verdiler. Herkes kendi evine gitsin diye' dedi arkadaşım da. Onu öyle kandırdık. Ama oradan kente kadar 20 sokak vardı. Gittim. Baktım ki büyükkanam bir satılın içinde çamaşır yıkıyor. Yukarısından baktı. Bir ayak gördü. Gözünü açtı örttü. 'Anna sen misin' dedi. 'Hee' dedim. 'Ne tutuyon burada' dedi. 'Jerusalem'e gideceksiniz. Beni burada bırakacaksınız. Kaçtım, geldim' dedim.

Bir şey demedi. Darılmasını, dövmesini bekledim. Hiçbir şey olmadı. Biliyorum suçluyum. Sabah saat 8'de ekmekçi geldi öksüzhaneden. Papaz geldi. 'İki kız kaçmış' dedi. 'Biri burada' dediler. Büyükannemi çağırdılar. Ben de debeleniyorum. 'Gitmem gitmem...' Ağlıyorum. Bir şaplak vurdu büyükkanam 'Niye gitmiyorsun' diyerek. Beni bir kamyonla koydular. Herifler kocaman. Ben o zaman 7 yaşındaydım. Beni kendire kamyonla bağladılar."

Doğumundan yarın yüzyıl önce başlayan çile

Anna'nın diğer Ermenilerden farklı olmayan katliamdan kaçış hikayesi, Beyrut'tan sonra Brezilya ve Uruguay'a kadar sürüyor. Ama hikaye, yarım yüzyıl daha geriye giden bir kadere sahip. Halep'te, bir kilisede, bir çığlık atıyor çocuğun biri. Obsonna ismi çocuğun. Anna'nın

annesi... Büyükbabasının durumu fena sayılmaz. Yün işi de yapıyor. Boyayıp satıyor yünleri. Çok para kazanıyor. “O vakit, 1883” diyor Anna... Halep’te vaftiz ediliyor Obsonna. Annesinin Santuryan’ı yani... Aile Halep’ten ayrılıp Kudüs’e gidince evde bırakılıyor Sartunyan... Henüz çocuk, 7 yaşında yani... Büyük dayısı Osmaniye’den geliyor, tesadüf...

Anna anlatıyor: “Osmaniye’de bir büyük dayım geliyor. Anamın emmisi. Bakıyor ki ev bomboş. Sukün. Ne oldu. Gittiler diyorlar. Çocuğu 7 yaşındaymış. Küçük diye götürmediler diyor. Anamın emmisi de ‘Üç aylık çocukları götürüyorlar, bunu nasıl götürmüyorlar. Hazırlayın götüreceğim’ diyor. Onlar arabayla gidiyor, büyük dayım atla... İki gün gecikiyorlar ama Halep’te ulaşıyorlar. Halep’te buluyor onları.”

Kaderim olacaktı, ne kadere düşürdüler beni...

Velhasıl Anna’nın trajik öyküsü devam ediyor... “Beni buraya getirdiler” diyor Anna. Diyor demesine ya, hiç de kolay değil, bir çırpıda gidilmiyor Uruguay’a... “Burada 9 kişi öldü. Kızamık çıkarmışlar. Brezilya kabul etti. Yoksa 40 gün Arjantin’de karantinada kalacaktık. Sonra gemiye bindirdiler. Dayım kayıkla geldi. Atlayın dedi. Kaptan da ‘Kaçabilirsiniz, ben görmeyeyim’ dedi. Yağmur yağıyordu.

San Paulo’ya gittik. Anamın akrabası vardı. 3 ay orada durduk. Kardeşim San Paulo’ya gelip kunduracılık ederdi. Sonra diğer dayım Uruguay’dan para göndermiş durmayın gelin demiş. Öksüzhaneden iki ay istemeseydi Amerika’ya evlatlığa götüreceklerdi beni. Ne kaderim olacaktı, ne kadere düşürdüler beni. O oğlan ne olmuş biliyor musun? Matadero’nun büyüğü olmuş. Kudüs’te... Ne kaderim olacaktı, ne kadere düşürdüler beni...”

'Sevgini verdinya ya ne vakit yemek yaparsam artacak'

Ve Uruguay'a varıyorlar Annalar... Bir dükkan kuruyor dayısı. Bir yıl sonra da Kudüs'teki dayısı geliyor. Biraz cimri biri öteki dayı... Anna'nın erkek kardeşi de yanında çalışıyor cimri dayının... 6-8 ay durduk. Beni bu kocama nişanlandırıldılar.

Bu kocamı sevmedim. Ben seçmedim. 'Dayı niye evlendiriyorsun' dedim. 'Evlenmezsen seni kim besleyecek' dedi. 'Ne edersen et!' dedim. 'Burada hizmetçi, orada hizmetçi! Aynısı' dedim. Bir kız geldiğinde hemen evlendiriyorlardı. Güzeldim Allaha şükür. Kocam çok çalışkandı ve iyiydi. Ama anasının yanına gittiğinde yüzü asık gelirdi. Kocam çalıştı dükkân kurdu, toprak aldı, ev yaptı."

Anna'nın hikayesi böyle... Uruguay'daki Maraş Ermenilerinin en yaşlısı. Katliamın canlı tanığı Anna... Ama 15 bine yakın Maraş Ermenisi var Uruguay'da... Hepsi Maraşlılığı, Ermeniliği ile yaşama tutunuyor. Nasıl geldiklerini anlatıyor her biri...

'Maraşlı olsun çamurdan olsun'

Harparçim Ganinyan. Altmış yaşlarında. Maraş Derneği'nin Başkanı. "Burada, Uruguay'daki Ermenilerin 80'i Maraşlıdır" diyor. "Biz 1925-26-28'de buraya geldik. Rahmetli rahmetli babamızın babasını Türkler öldürdü, çocuklarımızı, hepsini... Oradan Halep'e, Beyrut'a, dünyanın her tarafına gittiler kalanlarımız. Biz Halep'e. Babam rahmetli Hayri Halep'teydi. Bana, 'Siz Uruguay'a gelin. Burası sizin için daha iyi' dedi. Buraya geldikten sonra çalıştık, yaptık."

"Herif demiş ki 'Maraşlı olsun çamurdan olsun.' Bir iş varkine, burada nereye gidersen git, derler ki 'Ulan Maraşlı olsun çamurdan olsun.'

Ve Maraş'ın haritası asılı derneğin duvarına... "Aşağı Pazarcık, Yukarı Pazarcık, Tilkili, Emirli... Burada bir köy var. İsmi Pulyanlı. Kışın buraya, yazın buraya gelirler." Her birini hatırlıyor Maraşlı Ermeniler...

Uruguay Ermenileri, bölgenin kültürünü, Ortadoğu'daki gelişmeleri de yakından izliyorlar. Aram Dîkran'ı dinliyorlar. Geceleri sokaklarda eğlenceler yapıyorlar. Latin darbukaları çalınıyor. Kadınları darbuka çalanların önünde latin dansı yapıyor. Gençler sokakta çalıyor, ateş yakıyorlar sokaklarda Maraş Ermenileri, ateş eşliğinde çalıp eğleniyorlar.

Maraş'ın gerillası Neziryan

Neziryan adında bir Ermeni... Onun da soyu katliamdan kurtulmuş... "Allah yüzümüze baksın. Maraş'tan geliyoruz" diyor. Babası 40 sene önce, gittiği sürgünlükten Uruguay'a gelip yerleşmiş. Başka bir kadın, "Maraşlıyım" diye giriyor söze. "Babam 3 yaşındaydı geldiğinde. Biz 3 bacıyık. Katliam onu getirdi. Benim büyükbabam Toro Nergizyan Maraş'ın gerillasıymış."

Başka birinin babası ise 1936'da Beyrut'a gidenlerden. "Maraşlıyım" diye başlıyor söze diğerleri gibi... "Babam 1936'da gelmiş. Beyrut'tan gelmiş. 1918'de kaybettiği anasını emmisini orada bulmuş. Beş sene Maraş'ta, 9 sene Adana'da kalıyor. Anasının Beyrut'ta kaldığını duyuyor, oraya gidiyor. Ben şimdi Californiya'dayım. Californiya'da Ermenice okulumuz, gazete, radyo, televizyonumuz var. Orada da Maraşlı Ermeniler var. Çocuklar Ermenililiklerine bağlıdır. Hanımım da Ermenidir. Amerika şu sebeple soykırımı kabul etmiyor. Türkiye kendisine gerekli. Onun için şimdi kabul etmiyor. İsrail de kabul etmiyor. Çünkü onların da Türklerle arası iyidir. Her başkana söylüyoruz. Onlar da bize, 'Biz sizi tanırız. Türkler sizi kesti' diyorlar. Başkan olunca unutulurlar."

Maraş'ın Ermenileri Uruguay'da yeni bir dünya yarattı fakat... Brezilya'da, Şam'da,

Kudüs'te, Arjantin'de, her bir yerde kendi dünyalarını yarattı Ermeniler... Tarih ise siyasetin dengeleriyle sarsılsa da, canlılığını koruyor ve tıpkı Anna gibi, Neziryana gibi, Ganinyan gibi... Binlerce, onbinlerce..

Kaynak: [Özgür Gündem](#)